

“LUCAS EFFECT 2”.

Bemerkingen bij de *Montesquieu-nota* van
Eddy Van Avermaet en Toon Boon

“Governments must be sensitive to the fact that the goals will not be achieved simply by changing legislation” “Institutions need more functional autonomy as a fundamental condition for successful reform”

(Bergen, 19-20 May 2005, Trends IV: European Universities Implementing Bologna)”

Woord Vooraf

Het lag niet meteen in de bedoeling de *Lucas notitie*¹ bespreekbaar te maken in de schoot van VLIR of VLHORA. De nota verhoopte – vooral dan intern - een gedachtewisseling op gang te brengen, met het oog op een standpuntbepaling vanwege het ICOR in een later stadium.

Dat de discussie sneller en breder aan bod kwam, mag nochtans worden toegejuicht. Binnen de Vlaamse Gemeenschap hebben we terzake een achterstand in te halen !

Ook de toekomstige reflecties behoeven geen krampachtigheid in de ‘stellingen’ en mag een constructieve discussie worden verhoopt: uiteindelijk komt ook de ganse academische gemeenschap het *ownership* toe van de regelgeving en blijft het Vlaams onderwijsstelsel gekenmerkt door de *gedeelde verantwoordelijkheid*.

Onderhavige, eveneens informele, nota werd weerom besproken in de (informele) werkgroep van gepassioneerde praktizijnen uit de instellingen, ressorterend onder de Antwerpse, Gentse en Leuvense associatie. Een nadien georganizeerde afzonderlijke samenkomst met enkele kwaliteitsgoeroes uit zowel VLIR als VLHORA bevestigde zowel de relevantie van de vraagstelling als de opportuniteit aan toekomstig overleg en reflectie.

Met belangstelling heeft de beperkte werkgroep, die de discussienota *Lucasnota* schreef, kennis genomen van de reflecties van Eddy Van Aevermaet en Toon Boon .

Op een goed aantal punten kan de *Montesquieu-nota* van volkomen worden onderschreven.

Inzake heel wat kritische analyses schaart de tekst zich - rechtstreeks of onrechtstreeks - achter de analyse van de *Lucas nota*, op een aantal punten niet helemaal of helemaal niet.

¹ Voluit genoemd: *Het ‘Lucas effect’. Een poging tot inleiding ten behoeve van een onafwendbaar debat omtrent nieuwe regelgeving voor hoger onderwijs in Vlaanderen (algemeen deel) en legistische opmerkingen bij het voorontwerp van basisdecreet hoger onderwijs (bijzonder deel)*, Antwerpen, mei 2005.

!

Met geestdrift wordt acte genomen van de opdeling van de themata uit het ‘*basisdecreet*’ naargelang van de ‘noodzakelijkheidsgraad’ en ‘bediscussieerbaarheid’ (§ 3.5. uit voormelde nota).

Inmiddels kan men vaststellen dat de adviezen van de Erkenningscommissie (juli 2005) inzake 'macrodoelmatigheid' gestoeld blijken op een onbetwistbaar gedegen en oordeelkundig onderzoek; de reflecties inzake de Erkenningscommissie verwezen naar de eerste, en enigszins bekritiseerbare adviezen. Uit de partiële gedachtewisseling overigens groeide een korte notitie mijnerzijds, overigens meteen aan Frans Van Nieuwenhove overgemaakt. De tekst wordt opgenomen in deze korte *Notitie*.

De tijd ontbrak ons om een gedetailleerde repliek op de repliek te schrijven. Onderhave *Notitie* bevat een korte commentaar te ontwerpen en wil ook enkele aandachtspunten aansnijden, andere dan deze waarvoor de werkgroep de mogelijkheid zag een eerste reflectie op te maken.

‘*Lucas effect 3*’ wordt binnen korte tijd uitgebracht, is ontworpen met collega’s hoogleraren Onderwijsrecht uit Nederlandse faculteiten en de Nederlandse Onderwijsraad en focust op de verschilpunten tussen de Vlaamse en de Nederlandse regelgeving.

Nu de afhandeling van het zogenaamde 'basisdecreet' enige ruimte gegund wordt, lijkt de kans des te relevanter om enkele fundamentele themata in een wat breder forum te bevragen.

Misschien kunnen deze, en andere notities, daarbij een bescheiden bijdrage leveren.

Prof. dr. Jan De Groof.

BEMERKINGEN MET BETREKKING TOT HET ‘LUCAS EFFECT 1’ EN DE MONTESQUIEU-NOTA

1. Inleidende bemerkingen

- 1.1. Vrijheid van onderwijs, autonomie van de instellingen
- 1.2. Punctuele rechtzettingen
- 1.3. Financieringsregeling

2. Bemerkingen omtrent de werking van instellingen

- 2.1. De Raad voor Examenbetwistingen
- 2.2. Erkenningscommissie
- 2.3. Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie
- 2.4. Associaties

3. Technische aspecten

- 3.1. Vrijstellingen van opleidingsonderdelen
- 3.2. definitie gegeven aan het begrip accreditatie
- 3.3 accreditatie op opleidingsniveau, domeingebonden, instellingsgebonden stelsel
- 3.4. probleem van de kostprijs en de planlast
- 3.5. geaccrediteerd onderwijs van particuliere instellingen
- 3.6. gezamenlijke visitaties
- 3.7. onafhankelijkheid van de visitatiecommissies

4. Legistieke bemerkingen

5. Bijlagen:

- 5.1. *Notitie ‘Stroomlijnen accreditatie’*, 26 september 2005, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Den Haag.
- 5.2. *Knelpuntennota Associatie, Academisering, Accreditatie*, ICOR-symposium (Xios Hogeschool), 14 september 2005.

1. Inleidende bemerkingen

1.1. Vrijheid van onderwijs, autonomie van de instellingen

Vooraf twee beginoverwegingen, welke lijken na te zinderen doorheen gans het debat.

Het verbaast ons dat de auteurs van de *Montesquieu-nota* zich zo relativerend uitdrukken over de vrijheid van onderwijs en de autonomie van de instellingen.

De vrijheid van onderwijs is een grondwettelijk beginsel. Autonomie en competitiviteit zijn altijd de motor geweest voor (een streven naar) een kwalitatief hoogstaand onderwijs. Dit betekent niet dat die vrijheid onbeperkt is. De overheid kan als subsidiërende overheid bepaalde minimum eisen van deugdelijkheid, doelmatigheid en kwaliteit stellen. Meer nog: dit is haar kernopdracht. Rechtspraak en regelgeving hebben in Vlaanderen terzake een lange traditie; beide gelden zelfs vanuit comparatief oogpunt als inspirerend in de internationale onderwijsjuridische wereld, - niet enkel binnen de EU. Sommige leden van de *Lucas*-groep hebben daarover uitvoerig gepubliceerd en houden zich beschikbaar voor verder overleg terzake.

De vraag is echter: staat de recente tendens van de wetgeving op gespannen voet met de autonomie van universiteiten en hogescholen, - nochtans een *quasi*-grondwettelijk beginsel? Wordt het evenwicht tussen zelfstandigheid van instellingen enerzijds en de draagwijdte van de overheidsnormering anderzijds nog nauwkeurig gerespecteerd? De recente legistiek dient vanuit dit oogpunt bevestigd te worden. Niet omdat kwaliteitszorg noch accreditatie *als dusdanig* dienen in twijfel getrokken, wel omdat de *wijze van overheidssturing* op zijn noodzakelijkheid/doorzichtigheid/doelmatigheid/duidelijkheid/uitvoerbaarheid mag worden geanalyseerd²

Ander punt van gelijkaardige verbazing is de argwaan t.a.v. 'vermarktelijking' en competitiviteit. Universiteiten en hogescholen dienen gewapend te zijn om competitief te functioneren, ook in het overgangsgebied tussen markt en overheid. Zulks vergt in hoofdte van het hoger onderwijs structurele aanpassingen³. Waar het hoger onderwijslandschap ook behoefte aan heeft is kleur en specifieke profilering. Instellingen moeten uitgenodigd, ja zelfs verplicht worden tot autonomie en

² Zie hieromtrent DE GROOF J., 'De Codificerende en Modifierende Overheid', inleiding bij DE GROOF J., JANSSENS Y., *De Universitaire Regelgeving. Coördinatie en Annotatie*, Wolf Legal Publishers, Tilburg, oktober 2005 (ter perse).

³ Met vrucht zal hieromtrent de bijdrage gelezen worden van VAN DAMME D., Higher Education in the Age of Globalisation: the Need for a new Regulatory Framework for Recognition, Quality Assurance and Accreditation, in DE GROOF J., LAUWERS Gr., DONDELINGER G., *Globalisation and Competition in Education*, Nijmegen, 2003, p. 27-40.

verantwoordelijkheid. Benevens de *verantwoordelijke* dus ook de *innoverende* instelling voor hoger onderwijs ! Het gebrek aan innovatie: het euvel van de Vlaamse universiteiten, - zo luidt nog steeds het geldend oordeel van de commissie-Ferdinand Mertens.

Deze houding die instellingen dwingt tot responsabilisering herkent zich niet meteen in de benadering van het *Montesquieu-rapport*: “... het centraal opleggen van een aantal regels heeft ten minste het voordeel dat niet iedereen voor zichzelf het warm water moet uitvinden”⁴. En evenmin in de zienswijze “dat de instellingen bereid moeten zijn zelf de prijs voor de zelfstandigheid te bepalen”⁵ tenzij men in ‘zelfstandigheid’ een verkeerd (liberalistisch) principe zou ontwaren.

1.2. Punctuele rechtszettingen

Deze korte repliek-op-de-repliek gaat niet verder in op sommige legistische beweringen in de *Montesquieu-nota*.

Zo kan bezwaarlijk voorbeeld a) van het punt 2.2 van de *Montesquieu-nota* inzake het overhandigen van het examenreglement begrepen worden wanneer gesteld wordt “hoe kan men in deze tijden nog altijd expliciet vereisen dat bij het begin van het academiejaar alle reglementering moet overhandigd worden”.

De bekommernis om dit te doen vloeit voort uit de decretale verplichting (artikel 76 van het decreet van 4 april 2003 stelt dat dit bij inschrijving dient te gebeuren).

Goed om te noteren is dat overigens in de rechtspraak werd aanvaard dat de hogeschool geen fout maakt wanneer ze dit bij het begin van het academiejaar uitdeelt met een mondelinge toelichting in klassikaal verband.

1.3. Financieringsregeling

De auteurs van de *Montesquieu-nota* merken terecht op dat de tendens om het opleidingsaanbod uit te breiden nog altijd zwaarder weegt dan de noodzaak om met de beschikbare middelen eventueel minder opleidingen kwaliteitsvol aan te bieden. Instellingen breiden hun opleidingsaanbod in het licht van de nieuwe financieringsregeling die bepalen zou dat instellingen in de toekomst middelen krijgen, mede naargelang van het aantal studenten. Het motto van de *Lucas-notitie* was, ‘afbouwen om

⁴ *Montesquieu-nota*, p. 5.

⁵ Aanbeveling 3.3. voegt er nog aan toe: “ Zelfstandig willen zijn en de overheid doen blijven opdraaien voor de erdoor veroorzaakte kosten zal evenmin leiden tot decreten met minder normen ”

te kunnen groeien'. Er kan aan toegevoegd worden: 'en zich profileren op kwaliteitsgronden en opleidingslijnen'.

De *Montesquieu-nota* (2.1.) vermeldt dat de hoeveelheid regelgeving sterk kan verminderen indien de instellingen in het hoger onderwijs elkaar vertrouwen en zouden aanvaarden dat elke instelling zich kan profileren.

De vrijheid die het flexibiliseringsdecreet verschaft houdt een meerkost en verhoogde planlast in. Bestaat de bereidheid deze voorts in toom te houden ? Genieten (grotere) kapitaalkrachtige instellingen een voordeel in vergelijking met de kleinere instellingen ?

2. Bemerkingen omtrent de werking van instellingen

2.1. De Raad voor Examenbetwistingen

In de *Montesquieu-nota* worden geen opmerkingen geformuleerd wat het studentenstatuut betreft. Jammer.

Er is een veelheid aan examenreglementeringen. Samenwerking tussen en met VLIR en VLHORA kan ertoe leiden dat deze veelheid wordt gestroomlijnd. Binnen de associaties, de VLIR en de VLOR kan ernaar gestreefd worden om meer samenhang, misschien zelfs een zekere uniformisering van de onderwijs- en examenreglementen, zowel structureel als inhoudelijk, te bevorderen.

De Raad voor Examenbetwistingen wordt ervaren als een voorbeeld van oneigenlijke reglementering in hoofde van de ontwerpers van desbetreffende decreten. In juridische kringen én in de instellingen zelf werd met groot voorbehoud de invoering onthaald. Vanaf 1 januari 2005 kan iedere student ingeschreven aan een universiteit, hogeschool of andere ambtshalve geregistreerde instelling een verzoekschrift indienen bij de Raad voor Examenbetwistingen wanneer hij/zij een examen- of examentuchtbeslissing wil betwisten. De Raad doet, na uitputting van de intern voorziene beroepsprocedure aan de onderwijsinstelling, een uitspraak over de examengeschillen. De procedure moet afgehandeld worden binnen een ordetermin van 15 kalenderdagen. Het merendeel van de tot nog toe door de Raad behandelde verzoekschriften werd ongegrond verklaard.

De oprichting van de Raad voor Examenbetwistingen doet geen afbreuk aan het feit dat studenten zich nog steeds tot de gewone rechtbanken kunnen wenden ingeval van examengeschillen. De student kan een beslissing van de Raad aanvechten bij de Raad van State bij wijze van administratief cassatieberoep.

De vraag blijft onverkort gehandhaafd of het wel nuttig en wenselijk blijkt dat een dergelijke Raad voor Examenbetwistingen bestaat? Is het niet aangewezen de werking en procedure ervan te evalueren vooraleer wijzigingen/uitbreidingen worden overwogen? Existentiële vragen terzake rijzen overigens vanuit de Raad zelf!

Vooraf inzake de bezwaarprocedure is – indien de Raad zou voortbestaan – hoe dan ook meer duidelijkheid gewenst: termijn-regeling, bijstand of vertegenwoordiging van de student, hoorrecht, ontvankelijkheid versus gegrondheid van de klacht, beslissingsorgaan, melding van de beroepsmogelijkheid bij de Raad voor Examenbetwistingen (wat, waar, hoe,...), samenstelling van het dossier enz.

2.2. Erkenningscommissie

a) Het inrichten van nieuwe opleidingen is een groeiproces. Zo ook de discussie omtrent de techniek van ‘erkenning’ van opleidingen. Temeer daar de discussie bij de invoering ervan uitermate pover bleek.

Bij de input gebeurt controle door de macrodoelmatigheidsanalyse, de controle op de output gebeurt door accreditatie.

Er is in de verstrekte adviezen van de Erkenningscommissie met betrekking tot de macrodoelmatigheidsanalyse een evolutie merkbaar. De meer recente uitspraken van de commissie zijn goede aanzetten om op een meer grondige en tegenstelbare wijze de macrodoelmatigheid van nieuwe opleidingen af te wegen.

De Lucas-groep nam reeds de gelegenheid te baat om, medio juli ll., in gesprek te treden met de voorzitter van de Erkenningscommissie en hem volgend standpunt over te maken.

“Macrodoelmatigheid van de opleiding, zoals vastgelegd in het Decreet betreffende de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen van 4 april 2003, is geen juridische term. Anderzijds brengt de beoordeling van de macrodoelmatigheid van de opleiding, dewelke een gemotiveerd opportuniteitsoordeel inhoudt, wel rechtsgevolgen met zich mee.

Maar wat wordt gezien als macrodoelmatig en wat niet? Met andere woorden, om functioneel te worden, moet het macrodoelmatigheidsprincipe worden toegepast en geïnterpreteerd om een concrete invulling te krijgen.

Het macrodoelmatigheidsprincipe zoals vastgelegd in het structuurdecreet, wordt geïnterpreteerd en geconstrueerd door de erkenningscommissie. In uw schrijven verwijst u naar het formele analyseschema dat de erkenningscommissie hiervoor heeft uitgewerkt.

De erkenningscommissie houdt daarbij rekening met de maatschappelijke relevantie van de opleiding (gemakkelijkshalve hier opbrengst factoren van de opleiding genoemd). Deze kunnen worden geherformuleerd op de volgende wijze:

- de opbrengst van de opleiding doordat er een behoefte is op de arbeidsmarkt
- de opbrengst van de opleiding doordat er een behoefte aan is door wetenschappelijke ontwikkelingen
- de opbrengst van de opleiding doordat de internationale samenwerking erdoor toeneemt
- een restcategorie van andere behoeften.

De kost factoren van de opleiding worden bepaald op de volgende wijze:

- kost van het aantal studenten en de effecten ervan op aantallen studenten in andere opleidingen
- kost van regionale spreiding
- kost van andere motiveringen voor het bijkomend aanbod van de opleiding, zoals bv levensbeschouwelijke aspecten

De eerder formele benadering van de macrodoelmatigheid bij wijze van een toets dewelke rekening houdt met kwantitatieve aspecten (opbrengst en kosten) van een opleiding, miskent de substantiële invulling van de opleiding. Het belang van de opleiding voor de maatschappij of voor een beperkte groep van de maatschappij kan eventueel besloten liggen in de restcategorie van andere behoeften, maar het is niet duidelijk hoe deze behoeften zullen afgewogen worden tegenover elkaar, in het bijzonder wat betreft de behoeften van de arbeidsmarkt. Evenmin is het duidelijk hoe de kosten van regionale spreiding of levensbeschouwelijke aspecten zullen afgewogen worden aan het aantal studenten en de effecten ervan op aantallen studenten in andere opleidingen en instellingen.

Op welke wijze zal de erkenningscommissie relevante factoren in de maatschappelijke relevantie van de opleiding (opbrengsten) en in de doelmatigheid van het aanbesteden van de opleiding (kosten) tegen elkaar afwegen? Hoe kunnen opleidingen die onder verschillende subaspecten van het analyseschema van de erkenningscommissie vallen tegen elkaar worden afgewogen? Wie beslist of opleidingen al dan niet onder verschillende subcategories scoren? Men mag aannemen dat opleidingen die onder verschillende subcategories scoren op een andere wijze worden behandeld en dat de opleidingen die onder eenzelfde categorie scoren, op dezelfde wijze worden behandeld. Maar dan stelt zich de vraag welke verschillen een andere behandeling/ wijze van beoordeling verantwoordt. Mag van een opleiding die niet relevant is voor de arbeidsmarkt, een verhoogde relevantie worden verwacht wat betreft internationale samenwerking? Bovendien hangen heel wat van de factoren samen: een opleiding die scoort op het vlak van een behoefte van de arbeidsmarkt, zal vaak ook een grotere internationale uitstraling hebben en een grotere maatschappelijke relevantie.

De vraag wordt dan: met welke relevante factoren wordt rekening gehouden voor een verschillende wijze van beoordeling? Wat wordt begrepen onder andere elementen van maatschappelijke relevantie?

Wanneer we de kenmerken bepalen van een descriptieve situatie, en bepalen wat moet beschouwd worden als relevant, zijn we immers reeds bezig met het vormen van een waardeoordeel, terwijl wat relevant is voor de maatschappij zelf onderworpen is aan wijzigingen. Met andere woorden, wat wordt beschouwd als relevant om de macrodoelmatigheid vast te stellen en bijgevolg de macrodoelmatigheid zelf, is reeds gegrond op een onderliggend waardeoordeel van wat relevant is voor het onderwijs in een bepaalde maatschappij, wat weer het gevolg is van een politiek discours.

De erkenningscommissie is belast met het bepalen van wat als relevant moet worden beschouwd met het oog op de erkenning van een opleiding. Dergelijk waardeoordeel binnenvoeren in een discours met juridische gevolgen kan problematisch zijn.

Men mag er zich echter over verheugen dat er een toets nieuwe opleiding bestaat die een macrodoelmatigheidsanalyse inhoudt, op voorwaarde dat die analyse objectief en op dossier gebeurt. In het verleden was een nieuwe opleiding immers het resultaat van politiek 'gelobby'. Dit was overigens ook het geval, zoals u zich zult herinneren, bij de programmatiemaatregelen na het universiteitsdecreet van 12 juni 1991. Dit bleek eveneens het geval n.a.v. het structuurdecreet. Lijken zelfs de adviezen van de Vlhora niet in zekere mate '(instellings-)politiek' van aard? Blijft de inhoud en instrinsieke waarde van het dossier van doorslaggevend belang bij het stemgedrag?

Dat de erkenningscommissie zich alleen om de arbeidsmarkt bekommert, is inderdaad niet correct, zoals blijkt uit het aanvraagsjabloon.

Men beoordeelt o.a.:

1. Maatschappelijke relevantie van de opleiding

- a. *Beschrijving van de voldoende en naar verwachting duurzame behoefte op de arbeidsmarkt voor de voorgestelde opleiding;*
 - b. *Beschrijving van eventuele andere elementen van maatschappelijke relevantie buiten deze van de behoeften op de arbeidsmarkt;*
 - c. *Beschrijving van eventuele belangrijke wetenschappelijke ontwikkelingen waarvan de voortzetting en verspreiding de opleiding verantwoordt;*
 - d. *Beschrijving van eventuele bijzondere motieven van internationale samenwerking of bijzondere mogelijkheden voor de aantrekking of uitwisseling van studenten op internationaal vlak.*
2. *Doelmatigheid van het aanbieden van de opleiding*
- a. *Concrete raming van studentenaantallen die kunnen verwacht worden voor de opleiding, met nauwkeurige aanduiding van hypothesen en werkwijze (desgevallend met een minimum- en een maximumverwachting);*
 - b. *Inschatting van verwachte effecten op aantallen studenten in andere opleidingen in de eigen en andere instellingen;*
 - c. *Opgave van eventuele specifieke redenen voor regionale spreiding van deze opleiding en/of verwante opleidingen;*
 - d. *Opgave van eventuele specifieke andere motiveringen voor bijkomend aanbod van de opleiding, zoals bv levensbeschouwelijke aspecten en gelijkaardige motieven.*

De vaststelling dat de erkenningscommissie werkt op basis van oppervlakkig onderzoek was echter alvast wel correct ten opzichte van de eerste ronde (omvormingsdossiers en macrodoelmatigheid nieuwe masters verpleegkunde en sociaal werk).

U hebt ook een punt waar u stelt dat de bewuste masters reeds in het decreet waren opgenomen (resultaat van alweer politiek gelobby), en dat er qua macrodoelmatigheid in een zeker opzicht niet alles meer te evalueren viel. Ik denk dat de eerste echte test van de macrodoelmatigheidsanalyse nu zal komen, nu men vijf echt nieuwe dossiers moet evalueren.

De informele notitie van de Antwerpse werkgroep, - welk in het najaar uitmonden moet in een formeel ICOR-advies, - zal dan aangepast worden aan het hierboven gestelde en tevens worden aangevuld met een analyse van nieuwe dossiers."

b) Ten aanzien van de beleidsontwikkeling zijn o.m. de volgende drie aandachtspunten te vermelden:

1. Moet er niet over gewaakt worden dat een analyse van de opportuniteitsredenen met betrekking tot nieuwe opleidingen - binnen het bestaande kwaliteitsbestel van outputbewaking - geen vorm van te stringente inputcontrole wordt ?

De bekommernis om zorgvuldig met overheidsmiddelen om te springen bij het organiseren van nieuwe opleidingen is zwaarwichtig en reëel. Maar even reëel is de zorg voor het feit dat nieuwe opleidingen ook principiële groeikansen moeten krijgen inzake kwaliteitsontwikkeling. Hierbij moeten te bereiken doelen worden geformuleerd waarop afgerekend kan worden. Het voorop stellen van doelstellingen mag echter niet leiden tot het (verkapt) en op voorhand regelen van concurrentie.

Er moet daarbij voldoende ruimte worden gelaten voor maatschappelijke en culturele factoren, naast arbeidsmarktgegevens (waarbij de ont koppeling tussen diploma en tewerkstelling ook een factor kan zijn ?).

2. Doemen er geen problemen op in een stelsel waar het enerzijds wel mogelijk wordt om nieuwe studierichtingen (dat geldt ook voor afstudeerrichtingen) op te richten, maar waar anderzijds onvoldoende instrumenten voorhanden zijn om een bestaand aanbod af te bouwen en/of grondig bij te stellen ? In dat opzicht is het de vraag of de beleidstechniek via de Erkenningcommissie wel volledig het vooropgestelde doel kan bereiken.

3. De bestaande en voorgestelde mechanismen van marktregulering via de Erkenningcommissie en accreditatie kunnen niet ingrijpen op bestaande concurrentiële verhoudingen tussen instellingen. Deze verhoudingen worden beter, en dit vooral in hun actuele oorzaken, erkend dan dat deze geneutraliseerd worden via formele procedures van kwaliteitsbewaking. Het probleem van de onzekerheid over de toekomstige financiering van het stelsel, de spanning van de huidige financiering en de bijkomende druk van onder andere academisering en kwaliteitszorg is daarin cruciaal.

c) Inmiddels werden door de voorzitter van de Erkenningcommissie een aantal concrete aanbevelingen geformuleerd tijdens het ICOR-Symposium, welke plaats greep in de Xios-Hogeschool op 14 september II.

Het kan enkel verhoopt worden dat de aanwezige beleidsverantwoordelijken hiermede rekening zullen houden.

d) Inmiddels werd op 26 september II. ook de *Notitie 'Stroomlijnen accreditatie'* van het Nederlands ministerie overgemaakt aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Hierin wordt, benevens andere bekommernissen welke wonderwel aansluiten bij de eerste *Lucas-notitie*, een voorstel neergelegd met het oog op het “omdraaien van de volgorde kwaliteitstoets/doelmatigheidstoets”.

Tot wat dienen kan wordt deze *Notitie* als *bijlage 2* aan deze korte nota toegevoegd.

2.3. Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie

a) *Accreditatie* beantwoordt niet enkel aan een internationale tendens en afspraak, het is gestoeld op een onderwijskundige en ‘economische’ noodzaak. Daarover hoeft geen discussie meer te worden gevoerd !

De kritieken op de NVAO zijn gekend. De enen stellen de vraag of een bij verdrag opgerichte organisatie zelf naar eigen goeddunken kan regels ontwerpen, toepassen en deze dwingend opleggen aan instellingen? De anderen werpen de vraag op waarom kwaliteitsbeoordeling en de beslissing op basis van de beoordeling bij één instelling worden geconcentreerd ? enz.

De NVAO zelf werd tot op heden niet gecontroleerd en heeft zich nog niet moeten verantwoorden over de wijze waarop zij haar opdracht ingevuld heeft.

Het transnationaal karakter van de NVAO is niet enkel een *novum*, het kan gelden als voorbeeld en als ‘exportproduct’, er vanuit gaande dat op termijn ook deze schaal wat te schraal blijkt. Het is dus zaak de NVAO te versterken en dus, volgens het *Lucas*-principe, zijn taken aan te zuiveren.

Kan de beweegruimte van de NVAO niet legistisch verfijnd (lees: afgebakend) worden door de rol van de NVAO in wezen te beperken tot de *meta*-evaluatie (cfr. ook de *Montesquieu-nota*). De *meta*-evaluatie kan dan beschouwd worden als het kernpunt in de rationalisatie van de regelgeving.

b) De focus van de NVAO middels accreditatie heeft primair betrekking op basiskwaliteit, niet op het innovatief vermogen of op de verbeterkracht van een opleiding. Dit heeft een aantal indirecte gevolgen:

- Instellingen richten zich meer en meer op verantwoording ten aanzien van de beoordelende visitaties dan op verbetering van de kwaliteit van het aangeboden onderwijs.
- De NVAO ziet toe op de bestaande basiskwaliteit van het aangeboden onderwijs.
- De NVAO kan opmerkingen maken over bijzondere kwaliteitskenmerken van de opleidingen in het accreditatierapport⁶. In de accreditatiekaders is dit “oordeel over bijzondere kwaliteitskenmerken” verder uitgewerkt. Aangezien in Vlaanderen de visitatie van dezelfde opleidingen door één visitatiecommissie in dezelfde periode gebeurt, zijn eventuele bijzondere kwaliteitskenmerken sneller te detecteren. De vraag is echter of dit wenselijk is. Past een oordeel van de NVAO over bijzondere kwaliteitskenmerken wel in het huidige accreditatiestelsel ?

c) In het Vlaams Parlement werd voorbijgegaan aan het legaliteitsbeginsel bij de discussie omtrent de oprichting van de NVAO. Wat kan geregeld worden door de wetgever, de overheid, en wat door het regulerend orgaan ? Hoe verhoudt zich zulks met de sturende rol en de autonomie van de instellingen

⁶ Artikel 100, tweede lid uit het basisdecreet

? Hoe verhoudt zich het artikel 34 van de Grondwet met het legaliteitsprincipe in onderwijsaangelegenheden ?

Vanuit legistisch standpunt valt het te verkiezen indien de ganse normering in het *basisdecreet* worden opgenomen en de bepalingen worden opgeheven in de andere decreten. Bij deze gelegenheid dient nagegaan – zoals reeds eerder bepleit – hoe samenhangend de respectievelijke regelgeving voor Nederland en Vlaanderen is en wordt. En voorts hoe het intern grondwettelijk kader een scherper legaliteitscontrole vergt.

Het *Verdrag* bepaalt dat Vlaanderen, respectievelijk Nederland, verantwoordelijk blijft voor een aantal materies.⁷ “ *De Verdragsluitende Partijen respecteren volledig de wederzijdse grondwettelijke vrijheden van het onderwijs en het Verdrag kan slechts binnen die kaders uitgelegd worden.*”

De kritiek op het accreditatiestelsel heeft onder meer betrekking op de spanning met artikel 24 van de Belgische Grondwet. Het accreditatiestelsel dient verenigbaar te blijven met de grondwettelijk verankerde vrijheid van onderwijs en legaliteitsbeginselen omdat de door de NVAO opgestelde accreditatiekaders en toetsingskaders beschouwd kunnen worden als deugdelijkheidseisen waarvoor enige vorm van parlementaire betrokkenheid vereist is. Het niveau van regelstelling vereist dat de kaders door de formele wetgever worden bepaald. De vraag is welke overheid bevoegd is om accreditatiekaders en toetsingskaders vast te stellen. Is dit de taak van de formele wetgever of van de NVAO ?⁸

⁷ *Preambule*: “De Verdragsluitende Partijen blijven ieder voor hun eigen hoger onderwijs verantwoordelijk voor de inrichting en de kwaliteit van dat onderwijs”;
Artikel 5 punt 5.

Toelichtende nota, I.1. De eisen waar een opleiding voor wat betreft kwaliteit en niveau aan moet voldoen en de te volgen procedures, worden voor beide landen afzonderlijk bij of krachtens wet of decreet vastgesteld (zie onderdeel 4 voor de verdere uitwerking hiervan). Dit geschiedt niet alleen omwille van het behoud van de nationale bevoegdheden, maar ook vanwege de verschillen in de stelsels van hoger onderwijs. Hoewel de kwaliteitseisen en procedures niet identiek zullen zijn, zijn er - vanuit de doelstelling van kwaliteitsborging en internationale vergelijkbaarheid - wel grote inhoudelijke overeenkomsten.

Toelichtende nota, II Artikel 9. Dit artikel maakt duidelijk dat de wijze waarop de NVAO tot een besluit over de accreditatie of de toets nieuwe opleiding komt, bepaald blijft door de Nederlandse wet en het Vlaamse decreet. Wijzigingen in de Nederlandse en Vlaamse wetgeving worden hier ook in begrepen. Concreet betekent dit dat de opleidingen van Nederlandse instellingen getoetst worden op de kwaliteitsaspecten die door de Nederlandse wet zijn vastgesteld en de opleidingen van Vlaamse instellingen op de kwaliteitsaspecten die door het Vlaamse decreet zijn vastgesteld. Ook de procedure voor een aanvraag om accreditatie of een toets nieuwe opleiding (bijvoorbeeld de documenten die overlegd moeten worden bij een aanvraag, de termijn waarbinnen de NVAO een besluit moet nemen, de rechtsgang die voor de instelling openstaat indien de instelling het niet eens is met het besluit) wordt door de Nederlandse wet respectievelijk het Vlaamse decreet bepaald. Uiteraard zullen Nederland en Vlaanderen met elkaar afstemmen om te komen tot zoveel mogelijk eenduidige procedures. De rechtsgevolgen van de besluiten van de NVAO worden eveneens door de Nederlandse wet respectievelijk het Vlaamse decreet geregeld. Het gaat hier om zaken als bekostiging, graadverlening, maar bijvoorbeeld ook om de mogelijkheid van een herstelperiode na het verlies van accreditatie.

⁸ *Advies Onderwijsraad* (kenmerk 20 010 265/616) over het wetsvoorstel accreditatie in het hoger onderwijs. De Raad van State lijkt in haar advies (*Kamerstukken II 2000/01, 27920, A, p. 3*) instemmend te reageren op de kritiek van de Onderwijsraad. Cfr. B.P. Vermeulen, ‘Onderwijskwaliteitsnormen in de democratische

Er bestaat terzake nog een andere zorg. Het verdrag kent geen algemene bevoegdheden toe, maar slechts bevoegdheden die noodzakelijk en nuttig zijn voor de vervulling van de opdracht, waarbij het de nationale bevoegdheden moet respecteren.⁹

Bijgevolg moeten de opdrachten van de accreditatieorganisatie, buiten de uitdrukkelijk opgesomde opdrachten, op basis van het verdrag worden geïnterpreteerd met naleving van het *subsidiariteitsprincipe*. Dit veronderstelt dat (1) de taak niet op voldoende wijze op het nationale niveau kan worden gerealiseerd en (2) de doelstellingen beter door actie op supra-nationaal niveau kunnen worden bereikt (d.w.z. door de accreditatieorganisatie). Welke zijn de factoren die interventie rechtvaardigen op het bilateraal niveau?

Aan de subsidiariteitstest is slechts voldaan indien de accreditering op aantoonbare wijze beter gerealiseerd wordt op Vlaams-Nederlands niveau dan op nationaal niveau. Het is de overtuiging van de stellers van de *Lucas-notitie* dat de Nederlands-Vlaamse schaal onmiskenbaar een meerwaarde biedt¹⁰. De vraag kan echter gesteld worden welke (bijkomende, gedelegeerde) bevoegdheden¹¹ onder het subsidiariteitsprincipe vallen en welke niet noodzakelijkerwijze de NVAO toevallen. Te meer daar het in zekere aangelegenheden gaat om aspecten die onder de bepaling vallen “de verdragsluitende partijen blijven ieder voor hun eigen onderwijs verantwoordelijk.” Kan bv. het ‘instandhouden van het onderwijsregister’ niet best behartigd worden door de nationale onderwijsadministratie, die meteen ook de exponentiële groei van (specificaties van opleidingen) kan beheersen ?

Subsidiariteit impliceert bovendien de naleving van het *evenredigheidsprincipe*. Ook indien men er (dus) van uitgaat dat een gemeenschappelijk accreditatieorgaan op Vlaams-Nederlands niveau overeenkomstig de subsidiariteitstest gerechtvaardigd (genoodzaakt) is, dient nog de vraag opgeworpen tot waar de NVAO-verantwoordelijkheid, -procedure en -actie reiken. Zo werden vragen gesteld bij het *opportuniteitsoordeel* in de vorm van beoordeling van generieke kwaliteitswaarborgen, dat de NVAO bij de accreditatie uitoefent op het gebied van erkenning van opleidingen, benevens de legaliteitscontrole op basis waarvan accreditatie wordt verleend.

rechtsstaat’, in: F.J. van Ommeren en S.E. Zijlstra (red.), *De rechtsstaat als toetsingskader*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers 2003 p. 226-237.

⁹ *Preamble*

het is wenselijk dat die Accreditatieorganisatie naar Nederlands en Belgisch recht over de bevoegdheden beschikt die noodzakelijk of nuttig zijn voor de vervulling van haar opdracht, binnen de grenzen die daarvoor zijn gesteld in dit Verdrag en de nationale regelgeving;

De *toelichtende nota*, punt 3 bepaalt:

Het Verdrag laat de nationale bevoegdheden op het gebied van hoger onderwijs onverlet.

¹⁰ Sommigen pleitten er reeds voorheen dat ook deze schaal slechts als overgangsfase kan worden beschouwd ten voordele van een breder *internationaal stelsel* van accreditatie !

¹¹ Ingevolge het art. 1, lid 2 van het *Verdrag*.

d) De bede van de *Lucas Notitie* om een zo samenhangend als mogelijke regelgeving op stapel te zetten voor Nederland en Vlaanderen moge worden herhaald. De voormelde Nederlandse *Notitie dd. 26 september 2005* versterkt enkel de behoefte daartoe.

Een derde informele nota van de 'Lucas-groep' zal ingaan op de storende verschilpunten tussen de Nederlandse en de Vlaamse regelgeving inzake accreditatie.

2.4. Associaties

Omtrent de academiseringsproblematiek en het toekomstig profiel van de associaties werd een knelpuntennota voorgesteld op het ICOR-symposium dd. 14 september 11. aan de Xios-Hogeschool te Hasselt. In *bijlage 2* voegen we deze tekst toe.

Het verdient aanbeveling de ontwerpers van het *basisdecreet* uit te nodigen vooraf heldere antwoorden te formuleren, - liefst na open en voorafgaand overleg.

3. Enkele technische aspecten

3.1. Vrijstellingen van opleidingsonderdelen

De decreetgever regelde in het *flexibiliseringsdecreet* enkel vrijstellingen van opleidingsonderdelen onder de afdeling studievoortgang op grond van EVC/EVK.

Er werd geen regeling uitgewerkt voor verworven kwalificaties in de eigen hogeschool of universiteit, waarschijnlijk vanuit de motivering dat een vrijstelling verworven is van zodra een student 10/ 20 behaalde.

Voorbeeld: student A, ingeschreven voor het eerste gedeelte van een opleiding aan hogeschool X komt in aanmerking voor een vrijstelling van een deel van een opleidingsonderdeel aan hogeschool Y (wanneer hij daarvoor slaagde), terwijl zijn collega van hogeschool Y die dezelfde opleiding volgt en ook slaagde voor hetzelfde deel van het opleidingsonderdeel hier niet voor in aanmerking komt.

Er worden geen vrijstellingen verleend voor onderwijsleeractiviteiten als afgebakende onderdelen van opleidingsonderdelen aan studenten van de eigen instelling. Wanneer men vrijstellingen toekent voor delen van opleidingsonderdelen voor studenten die vanuit een andere leeromgeving dan de eigen hogeschool of universiteit komen en dit niet toelaat voor studenten die ervoor opteren om in dezelfde hogeschool of universiteit te blijven studeren, kan er een probleem van gelijke behandeling ontstaan (schending van het gelijkheidsbeginsel).

Om hieraan te verhelpen zou een paragraaf toegevoegd moeten worden waarin gesteld wordt dat delen van opleidingsonderdelen ook in aanmerking komen voor vrijstellingen voorzover ze behaald werden in de eigen instelling.

3.2. Definitie gegeven aan het begrip accreditatie in een internationale context

Het systeem van accreditatie moet een grotere eenduidigheid, onafhankelijkheid en transparantie van de kwaliteitsoordelen opleveren. Onderlinge vergelijkbaarheid van opleidingen en herkenbaarheid van het onderwijs wordt dan mogelijk, ook op Europees niveau. De NVAO speelde een rol bij de oprichting van het *European Consortium for Accreditation* (ECA). Dit samenwerkingsverband binnen Europa hoopt op termijn te komen tot een wederzijdse erkenning van accreditatiebesluiten en, bij uitbreiding, van diploma's en opleidingen. Een Europese hoger onderwijsruimte is slechts mogelijk als de toets van de kwaliteit van de opleidingen, de erkenning en vergelijking ervan gebeurt op basis van

inhoudelijke en kwalitatieve overwegingen onafhankelijk van de instellingen en de respectieve overheden. Internationale samenwerking inzake kwaliteitszorg en accreditatie verhoogt de onafhankelijkheid en transparantie ervan. Een transnationaal systeem van accreditatie verhoogt de internationale vergelijkbaarheid van opleidingen in het hoger onderwijs, op voorwaarde uiteraard dat eenzelfde definitie gegeven wordt aan het begrip accreditatie en deze, ook in rechte, dezelfde juridische basisbeginselen en procedures hanteert.

3.3 Accreditatie op opleidingsniveau, domeingebonden, instellingsgebonden stelsel

Eén van de redenen om het bestaande stelsel van kwaliteitszorg via de accreditatie te vereenvoudigen (naar procedure en kostprijs) zou een domeingebonden of een instellingsgebonden stelsel kunnen zijn. Domeingebonden accreditering brengt een aantal problemen met zich mee, zoals de indeling in studiegebieden (cfr. *Montesquieu-nota*). Internationaal gezien kent men deze domeingebonden accreditering niet.

In de huidige opstartfase van het nieuwe stelsel – 2013 is voor Vlaanderen een belangrijk kantelmoment in het licht natuurlijk van het academiseringsproces – zal de accreditatie moeilijk op een ander dan het opleidingsniveau uit te voeren zijn. Het zou overigens onverstandig blijken om de validering van kwalitatief goede opleidingen onder druk te zetten van opleidingen binnen hetzelfde domein/instelling die meer moeite hebben om de normen te halen. Er blijft dus, zeker tot het nieuwe stelsel is geïmplementeerd (2013), een sterk argument voorhanden om opleidingsgebonden te werken.

Zulks verhindert niet dat het accreditatie-regime, effectief in voege na 2013 nu reeds dient te worden voorbereid (*'instellingsaccreditatie'?*), - liefst dus resoluut in internationaal perspectief -, noch dat de suggestie van *Lucas-notitie* wordt behartigd, met name accreditatie van opleidingen of *clusters* van opleidingen. Dit laatste is, zoals reeds bepleit, volkomen in lijn met het *Verdrag*.

Daarmee is uiteraard het huidige probleem van de kostprijs en de planlast van de opleidingsgebonden accreditering niet van de baan. Het kan enkel vastgesteld worden dat de reeds vernoemde *Notitie dd. 26 september* van het Nederlands ministerie hierop indringend wil ingaan. Daartoe dienen rechtstreekse – eerder dan onrechtstreeks – maatregelen overwogen.

3.4. Het probleem dus van de kostprijs en de planlast

De toets nieuwe opleiding is, omwille van rationalisering en regulering, noodzakelijk. Het dossier dat ingediend moet worden bij de aanvraag voor een toets nieuwe opleiding en de gevraagde – veelal zeer gedetailleerde - informatie is aanzienlijk.

De vormvereisten voor accreditatieaanvragen liggen vast. De NVAO bepaalt de vorm en de inhoud van het bij de accreditatieaanvraag te voegen dossier. Ook hier wordt telkens een veelheid aan gegevens, cijfers, feiten en vergelijkend materiaal gevraagd. De administratie hoger onderwijs zou op een meer gestandaardiseerde wijze cijfers ter beschikking kunnen stellen om een dergelijke vergelijking degelijk te kunnen aantonen.

Mag ook de vraag worden opgeworpen of eveneens de VLIR- en VLHORA-visitatieprotocollen niet te uitgebreid uitvallen ? (Moeten VLIR en VLHORA trouwens nog onderscheiden entiteiten blijven?) De bijlagen kunnen op meerdere punten sterk vereenvoudigd worden.¹²

In bepaalde omstandigheden zou moeten afgeweken kunnen worden van de formele verplichtingen, bijvoorbeeld voor opleidingen die al een erkende internationale accreditatie hebben verworven.¹³ Bij het indienen van het dossier moet het mogelijk zijn dat in deze situatie niet alle formaliteiten vervuld moeten worden.

3.5. Geaccrediteerd onderwijs van particuliere instellingen

Particuliere instellingen die geen graden verlenen naar Belgisch of Nederlands recht kunnen wel 'geaccrediteerd onderwijs' aanbieden. Deze instellingen hebben veelal een (gezaghebbende) buitenlandse accreditatie verworven en hebben vaak een samenwerkingsverband met buitenlandse instellingen waardoor zij (buitenlandse) graden kunnen verlenen. Naar potentiële studenten toe, zou het kunnen uitschijnen dat deze instellingen kwalitatief minder zwaar wegen dan de door de NVAO geaccrediteerde opleidingen. Het 'keurmerk' van de NVAO neemt de basiskwaliteit als uitgangspunt, bij buitenlandse accreditaties is dit niet per definitie het geval.

Een concrete suggestie: indien inderdaad de succesvolle 'vervulling' van elk van de zes onderwerpen *conditio sine qua non* voor de algehele basiskwaliteit¹⁴, mogen de auteurs van de *Montesquieu-nota* uitgenodigd worden hun analytisch oordeel te vellen over de recente waardering(en) van de *Flanders Business School* ?

3.6. Gezamenlijke visitaties

¹² bv. wat de verdeling van het personeel betreft.

¹³ Men zal zich willen herinneren dat de Vlerick-KUleuven Management School zich niet in Antwerpen bevindt, noch de faculteit Diergeneeskunde van de UG en dat het ITG statutair een interuniversitaire instelling blijft: *contra: Montesquieu-nota*, par. 3.3.

¹⁴ aldus *Montesquieu-nota*, par. 2.6.

In Vlaanderen geldt nog steeds de decretale verplichting dat opleidingen in dezelfde sector gezamenlijk gevisiteerd worden. In Nederland past men deze procedure, onder andere omwille van praktische problemen, niet meer toe. In hoeverre is het wenselijk dat in Nederland opnieuw alle opleidingen binnen eenzelfde sector (of domein) tegelijkertijd worden gevisiteerd, al dan niet door dezelfde VBI? Of nopen praktische overwegingen in de toekomst ook de Vlaamse wetgever tot het herzien van de voorgestelde bepalingen in het basisdecreet met betrekking tot de visitaties?

3.7. Onafhankelijkheid van de visitatiecommissies

De erkenningscommissie bekrachtigt de samenstelling van de visitatiecommissies die ingesteld zijn door VLIR of VLHORA. Als deze commissies niet volgens vastgelegde deugdelijkheidseisen zijn samengesteld of gewerkt hebben, dan moet de *meta*-evaluatie door de NVAO hieraan dan ook de passende consequenties verbinden. Deze constructie maakt ten onrechte onderscheid tussen de van rechtswege erkende accreditatieorganen en de accreditatieorganen die erkenning behoeven door de NVAO.

4. Legistische bemerkingen

a) p. 5, sub. 2.2.a): indien men volhoudt dat het contract met de student een toetredingsovereenkomst is, zoals de stellers van de *Montesquieu-nota* volhouden, dan is de noodzaak om alle elementen van de overeenkomst ten laatste bij het sluiten van de overeenkomst aan de student mee te delen, des te prangender (zie verder *infra*).

b) p. 15, sub “Hoofdstuk II”

Art. 15,4°: dat is nu juist het probleem: “*afstemming*” kan alles en niets betekenen, *harmonisatie* is wellicht een betere term. Overigens komt “*afstemming*” in die betekenis niet in *Van Dale* voor, “*harmonisatie*” wel; “*afstemming*” betekent volgens *Van Dale*: “1. het bij stemming verwerpen -de afstemming van zijn begroting gaf de minister aanleiding om af te treden; 2. het afstemmen van een radiotoestel, bepaling van de golflengte”

“*harmonisatie*” betekent volgens *Van Dale*: “tot een goed samenklinkend of samengaand geheel maken” – deze betekenis lijkt toch dichterbij te komen van wat de decreetgever bedoelt.

c) Art. 15.5°, 6° en 8° : wellicht is “*gemeenschappelijk plan*” een goede tussenoplossing (maar niet noodzakelijk een “*meerjarenplan*”). In de memorie van toelichting zou dan kunnen worden aangegeven dat in het plan de doelstellingen op korte, middellange en lange termijn moeten worden aangegeven

d) Art. 16.4° : de reactie “*zie ook hier hoger*” is niet geheel duidelijk, want dit gaat over geheel iets anders

e) Art. 17: legistiek verdient het de voorkeur om eenzelfde regel niet op twee of meer plaatsen in verschillende decreten te laten staan (kwestie van harmonisatie van de regelgeving – het gevaar bestaat immers dat men bij een volgende wijziging de regel op plaats A wijzigt en plaats B niet).

f) Art. 21 : de commentaar op de commentaar wijst er op dat de stellers ervan dit zelf niet goed hebben begrepen – art. 21 is ten eerste dubbelzinnig en kan zo worden gelezen dat de associaties dit ook ten aanzien van de instellingen moeten garanderen - ten tweede regelt art. 21 iets t.a.v. de associaties wat ook al in het participatiedecreet t.a.v. de associaties is geregeld;

g) pag. 17, bovenaan: de stellers van de nota hebben het inderdaad verkeerd voor: het gaat enkel om een nauwkeuriger formulering;

h) pag. 19 : verkeerd begrepen commentaar, de bedoeling is niet om de regel over boord te gooien, maar om te vermijden dat de regel tweemaal in het decreet voorkomt;

i) pag. 19, onderaan (toetredingsovereenkomst)

of het nu al dan niet gaat om een toetredingsovereenkomst is een interessante discussie die wellicht voldoende stof kan leveren voor een civilist (en zijn doctoraatsthema). De term “toetredingsovereenkomst” wordt in het Belgische positieve recht nauwelijks of niet gebruikt (een zoektocht in tweetalige wetboeken op CD-ROM levert slechts een viertal hits op voor “toetredingscontract”, waarvan dan nog één in een andere betekenis).

De commentaar “Van zodra men deze notie verlaat, zit men helemaal in het contractdenken, waarbij formele overeenkomsten met studenten moeten worden gesloten” is bevreedend, nu toetredingsovereenkomst bij uitstek ook formele overeenkomsten zijn.

5. Bijlagen

5.1. *Notitie 'Stroomlijnen accreditatie'*, 26 september 2005, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Den Haag